

Терехов Є.М., кандидат економічних наук

*Державний вищий навчальний заклад "Українська академія
банківської справи Національного банку України"*

ЕВОЛЮЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

У процесі економічної еволюції сформувалися дві діаметрально протилежні суспільні економічні системи – капіталізм і соціалізм, які водночас змушені вирішувати однакові фундаментальні економічні проблеми, що пов'язані з організацією виробництва й розподілу в умовах обмеженості ресурсів. Головним механізмом функціонування першої є ринок, а другої – держава, яка сповідує ортодоксальну ідеологію і приносить у жертву цій ідеології навіть „невинну” економічну доцільність (наприклад, інститут приватної власності та рушійну силу підприємницької ініціативи). Об'єктивний хід історії беззаперечно довів переваги ринкових економічних систем та їхню здатність до безмежного саморозвитку. В історичному плані прогрес цивілізації нерозривно пов'язаний з становленням товарного виробництва, ринковими принципами господарювання, а розвинуті країни світу досягнутим рівнем економічної ефективності насамперед зобов'язані ринковому механізму.

Ринковий механізм є продуктом багатовікової економічної і суспільної еволюції, у процесі якої відбувалося формування передумов сучасного цивілізованого ринку. Ф.Бродель небезпідставно виділяє у розвитку економіки три основні стадії:

- 1) натуральне господарство, яке ґрунтується на виробництві продуктів для задоволення потреб сімей та окремих індивідів;
- 2) ринкове господарство, що спирається на простий обмін та „прозорі” механізми ринкової конкуренції;
- 3) сучасний капіталізм, в основу якого покладено нагромадження результатів минулої праці, які використовуються для встановлення контролю над функціонуванням ринків.

На думку Р.Гейлбронера і Л.Тароу, усім некапіталістичним

суспільствам, які передували капіталізові, бракувало інституції приватної власності, мало значення надавалося ідеї економічної свободи, підприємницька діяльність цінувалася невисоко і, найважливіше, жодному з цих різноманітних суспільств не був притаманний атрибут капіталізму – ринкова система. Крім того, у суспільствах, які передували капіталізму, не існувало чинників виробництва. Р.Гейлбронера і Л.Тароу слушно вважають, що людська праця, багатства землі, корисні копалини, рукотворні цінності існували завжди, але праця, земля і капітал не завжди були товаром. На шляху формування нового економічного способу життя, побудованого на якісно нових принципах, стояли різні перешкоди, серед яких, на думку вчених, найскладнішим бар'єром була влада традиції й команди як засобу організації економічного життя.

Внаслідок поєднання різноманітних елементів чисто ринковий капіталізм з плином часу трансформувався у капіталізм, що регулюється державою. І нині ми все частіше натрапляємо на термін „змішана економічна система”. На думку М.Шніцера, складовою частиною такої трансформації стало утворення багатих держав, що було наслідком украй нерівномірного розподілу доходу впродовж періоду промислової революції. Ці та інші об'єктивні й суб'єктивні обставини підводять учених до висновку про наявність певних етапів формування ринку:

1) класичний вільний ринок (до середини ХІХ ст.), у якому держава не втручалася в економіку, виступаючи „нічним вартовим”, який стежив за тим, щоб усі, хто має самостійне джерело доходів, ретельно сплачували податки до державного бюджету;

2) регульований ринок (середина ХІХ – 50-ті рр. ХХ ст.) характеризувався втручанням держави в економічне життя суспільства з метою обмеження монополій та захисту конкурентного середовища;

3) соціально орієнтований ринок, у якому, крім механізмів регулювання, держава виконує функції соціального захисту населення.